

Előd Dudás

Tápiószecső

Madžarski kalk *hištvo* in sorodno v stari knjižni prekmurščini

V prispevku so predstavljeni nekateri madžarski kalki v stari knjižni prekmurščini. Pred konkretnimi primeri je kratek povzetek o definiciji kalkov in zgodovini njihovih raziskovanj. Na kratko so predstavljene zgodovinske okoliščine, ki so določale madžarsko-prekmurske stike. Omenjeni so najpomembnejši raziskovalci madžarsko-slovenskih jezikovnih stikov. Madžarski kalki so obdelani v posameznih geslih z dodanimi podatki iz slovarjev, etimološkimi razlagami in citati iz del stare prekmurske književnosti.

The article presents some Hungarian calques in the Prekmurje Slovene literary language. After a short summary of the definition of calques and the history of their study, some concrete examples are given. The historical circumstances surrounding the contact of Hungarian and Prekmurje Slovene are also presented, as well as mention of the most important researchers of Hungarian-Slovene contact. Hungarian calques are treated in individual entries with additional data from dictionaries, etymological explanations, and citations from use in literature.

Splošno o kalkih in zgodovina njihovih raziskovanj

Po Toporišičevi definiciji je kalk po sestavinah tuje besede (pogosto proti duhu domačega jezika) napravljena beseda ali besedna zveza (Toporišič 1992: 80). Njegovi definiciji lahko dodamo, da je kalk tvoren s sredstvi domačega jezika in nastal po psihološki predlogi neke tuje miselnosti (Bezljaj 1959/60: 140). Lahko citiramo mnenje Majde Merše, ki o kalkiranih glagolih pravi, da »z domačimi besedotvornimi sredstvi zrcalijo tujejezično besedotvorno motivacijo, vzporedno s tem pa zvesto prevzemajo tudi semantično motivacijo prevajanih glagolov« (Merše 1984: 239). Po W. Betzu pod pojem kalk sodijo »vsi vplivi nekega jezika na drugega, ki se ne širijo le na glasoslovje in besedje, temveč tudi na besedotvorje in besedne pomene, na obliko besed in njihovo vsebino«¹ (Schumann 1965: 62). Dodali bi lahko, da so rezultat sožitja in vpliva dveh jezikov in kultur, stoletja medsebojno tesno povezanih, in da pod pojem kalk spadajo vsi dobesedni in delni prevodi tujih besed pa tudi izpeljave, motivirane po kakem tujem vzorcu.

Zanimanje za raziskavo kalkov se je zbudilo sredi 20. stoletja na nemškem področju. Do takrat so se ukvarjali le z izposojenkami, vendarle moramo dodati, da je bil Hugo Schuchardt pozoren na ta pojav že leta 1884. V delu *Slawo-deutsches. Slawo-italienisches* govori o prepisovanju in posnemanju besed (Nyomárkay 2004:

¹ Betzeva definicija kalka je citirana po Schumann 1965: 62.

139). Leta 1932 je bil objavljen Unbegaunov članek o kalkih v slovanskih knjižnih jezikih. Betzevo delo (Betz 1949) je bilo prvi obsežni pregled kalkov in kalkiranja. Pozneje je njegovo delo postalo izhodišče za nadaljnje raziskave. Glede slovanskih jezikov moramo vsaj še omeniti Dobersteinovo delo, ki se ukvarja z nemškimi kalki v poljskem jeziku (Doberstein 1968). Vredno je upoštevati Rammelmeyerjevo monografijo o kalkih v srbskem in hrvaškem jeziku (Rammelmeyer 1975), v zvezi s slovenščino pa Prunčevo disertacijo (Prunč 1967) in jezikovnozgodovinske razprave M. Merše (1984, 2003).

Teoretično izhodišče raziskovanja madžarsko-prekmurskih jezikovnih stikov in njihova zgodovina

Po mnenju madžarskega jezikoslovca Gyule Décsyja² (Décsy 1973) lahko govorimo o srednjeevropski jezikovni zvezi, v katero sodijo češčina, slovaščina, slovenščina, hrvaščina in madžarščina. Stične točke med temi jeziki so geo- in sociopolitične okoliščine, ki so se izoblikovale v okviru habsburškega cesarstva od 16. stoletja tja do konca prve svetovne vojne (Nuckols 2003: 101). Dodamo lahko še, da sta imeli nemščina in latinščina v našem prostoru t. i. nadjezikovno vlogo, saj sta določali vsakodnevno življenje ljudi ter vplivali na celotno kulturo na teh področjih.

Thomason-Kaufmanova monografija (Thomason-Kaufman 1991) ponuja novo razumevanje jezikovnih stikov, in to petstopenjsko z vplivi naslednjih dejavnikov: (1) dovolj časa za izoblikovanje dvojezičnosti, (2) število govorcev jezika, iz katerega se prevzema, je večje od števila govorcev prevzemajočega jezika, (3) sociopolitična dominantnost govorcev izvornega jezika nad govorcji prevzemajočega jezika, (4) mešani zakoni, (5) druge sociološke okoliščine (Thomason-Kaufman 1991: 72). Po Thomasonovi in Kaufmanu lahko kalki nastanejo le v dvojezičnem okolju, kjer ima eden od jezikov ekstenziven vpliv na drugega (Thomason-Kaufman 1991: 47–48).

Če hočemo te dejavnike uporabiti pri raziskavi madžarsko-slovenskih stikov, moramo poznati zgodovinske okoliščine, ki so igrale pri teh stikih pomembno vlogo. Prekmursko območje je bilo vključeno v madžarski upravni sistem leta 1077 (Just 2009: 18) in je ostalo njegov del do razpada avstro-ogrske monarhije. Temu je sledila cerkvenoupravna ureditev: severni del Prekmurja je postal del gyórske škofije, južni del pa je bil priključen zagrebški, ki je bila ustanovljena leta 1094. Cerkevno upravna ločenost se je ohranila vse do leta 1777, ko je Marija Terezija osnovala sombotelsko škofijo. Prvi sombotelski škof, János Szily, je imel pomembno vlogo pri razvoju prekmurske kulture, ker je podpiral izdajanje verskih in učnih knjig v prekmurščini (Just 2009: 20). Po prvi svetovni vojni je Prekmurje postalo del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Majhen del slovenskega etničnega ozemlja, Porabje, je ostal na Madžarskem. To področje je bilo zelo izolirano, še posebej od konca druge svetovne vojne do leta 1989, ko je bilo obmejni pas ob železni zavesi. Poleg Prekmurja moramo omeniti še slovenski otok v šomodski županiji. Slovenci so se preselili oz. pobegnili tja zaradi protireformacije. Ta mala slovenska skupnost je igrala pomembno vlogo v zgodovinskem razvoju prekmurskega knjižnega jezika, saj je bil Števan Küzmič

² Décsyjeve trditve so citirane po Nuckols 2003: 101.

duhovnik v Nemescsóju in v Surdu, kjer je prevedel *Nouvi zakon*. Slovenščina se v šomodski županiji še vedno ohranja.³

Iz teh podatkov je razvidno, da je bilo za izoblikovanje dvojezičnosti časa dovolj. Poleg tega je treba upoštevati, da so prekmurski izobraženci večinoma študirali v madžarskem jezikovnem okolju. Prvi od petih navedenih dejavnikov je torej uresničen, kar pa ne velja za drugega, saj je na prekmurskem ozemlju vedno živelo več Slovencev kot Madžarov. Madžarščina je vsekakor imela prestiž, saj je pomenila možnost za preseganje majhne, dokaj zaprte skupnosti. Tudi mešani zakoni so gotovo bili. Med druge sociološke okoliščine uvrščamo dejstvo, da je bilo učenje madžarskega jezika v šolah obvezno. S temi dejstvi je utemeljeno veliko število madžarskih izposojenk in kalkov v prekmurščini.

Doslej so jezikoslovci posvečali izposojenkam večjo pozornost kot kalkom. Tu moramo omeniti Vilka Novaka, ki je med prvimi opozoril na madžarske izposojenke v prekmurščini (Novak 1974/75). Obsežnejši pregled te teme nam ponuja Maria Petrov-Slodnjak (Petrov-Slodnjak 1978). V nemško pisanem prispevku navaja avtorica tudi kratek zgodovinski pregled razvoja knjižne prekmurščine. Pri izpisanih madžarskih izposojenkah navaja pomene v nemščini ter madžarščini pa tudi etimološke razlage madžarskih besed. Marija Bajzek Lukač je **posvetila posebno pozornost** madžarskim elementom Küzmičevega *Nouvega zakona* (Bajzek Lukač 2005). Natančno je pregledala ozadje nastanka prevoda in opozorila na sočasna madžarska prevoda. S primerjalno-filološko metodo odkriva številne iz madžarščine prevzete in kalkirano prevedene izraze in povedi. Avtorica razvršča madžarske izposojenke v več skupin, pripadajoče različnim terminologijam, na primer: krščansko besedje, besedje iz družbenega življenja idr. Kot posebno skupino izpostavlja dobesedne prevode iz madžarščine in ravno ta je posebej dragocena, npr. *düsnavejszt* 'vest', *píszmaznanci* 'pismarji', *zsítka drejvo* 'drevo življenja' (Bajzek Lukač 2005: 442). Avtorica navaja madžarske izposojenke po abecednem redu in jih dopolnjuje z gradiščanskohrvaškimi, hrvaškimi in srbskimi podatki, če je navedeni primer znan tudi v teh jezikih. Poleg tega dodaja še citate iz Küzmičevega prevoda in iz madžarskih prevodov.

Madžarski kalki v stari knjižni prekmurščini

Razvidno je, da se doslej razen Bajzekove nihče ni podrobneje ukvarjal z madžarskimi kalki. Tukaj je predstavljenih osem madžarskih kalkov, in sicer iz pomenske skupine 'zakon', ker z njihovo pomočjo lahko predstavimo bogatost kalkiranja. Tukaj predstavljeni kalki ponudijo dobro priložnost za predstavitev več vrst kalkov, ki zrcalijo produktivnost in živost prekmurskega knjižnega jezika. Besede so predstavljene v geselskih člankih, ki jih sestavljajo štiri deli: iztočnica, slovnično določilo, knjižnoslovenski pomen in ilustrativno gradivo. Iztočnice so zapisane po pravilih slovenskega knjižnega jezika in imajo označen naglas. Samostalniki so navedeni v prvi

³ O Slovencih v županiji Somogy je pred sto leti pisal Anton Trstenjak (Trstenjak 1905), v novejšem času pa je to področje raziskovala Marija Kozar Mukič in ugotovila, da Slovenci v Taranyu še vedno govorijo slovensko in da tudi sicer še ohranjajo elemente svoje narodne kulture (Kozar Mukič 1991).

osebi ednine, glagol v nedoločniku, pridevniki pa v imenovalniku ednine moškega spola. V ilustrativnem gradivu so sklicevanja na različne slovarje, etimološka razlaga in citati iz starih prekmurskih besedil.

hištvo -a *s* ‘zakon, zakonska zveza’ (Pleteršnik 1894: 268); (RHSJ 3: 608); (Novak 1996: 52); (Nyomárkay 1996: 71); (BSJ: 198); (Novak 2006: 132). Beseda je nastala po madžarskem vzorcu *házasság*, ki je izpričan od leta 1450 (TESz 2: 76) in je tvorjenka iz besede *ház* ‘hiša’ s pripono, ki tvori abstrakta, kar je dokaz madžarskega izvora, saj je tudi prekmurska beseda *hištvo* tvorjenka iz besede *hiža* ‘hiša’ s pripono *-stvo*, ki prav tako tvori abstrakta. Beseda je prisotna tudi pri gradiščanskih Hrvatih in pri Hrvatih na Madžarskem (RHSJ 3: 608). O njeni starosti pričajo verzi iz *Martjanske pesmarice*: »To *szvéto histvo*, nistar nej/drugo, nego *csiszfocsa* i *všza do,*/brota, pravo *jedinšftvo*, dano od/Bogha, i polgi pravde, *lubefznošft/csiszfza*. Versus.« (*Martjanska pesmarica* 1997: 352); »*Histvo* Gofzpon Bogh *fzam bla,*/gošzlovi, i nyima *šitek ondi po,*/terdi, dugo *šivlenye*, med *nye/pošztavi*, i vu oršzagi *šzvetom/koroni*. versus.« (*Martjanska pesmarica* 1997: 354.)

hižešni -a -o *prid.* ‘zakonski’ (Novak 2006: 133). Tvorjeno je iz *hiža*, pomensko pa je povezano z besedo *hištvo*; madžarski pridevniški vzorec je *házas* ‘zakonski’. Novakov slovar navaja prvi primer iz Temlinovega Katekizma iz leta 1715.

hižna tivarišica -e -e *ž* ‘zakonska žena’ (Novak 2006: 134). Njen madžarski vzorec je *házastárs* ‘mož/žena’. Gre za zloženko iz *házas* ‘hišni, zakonski’ in *társ* ‘tovariš/tovarišica’. Prekmurščina ima razlikovanje po spolih, kar je razvidno tudi iz tega primera. Novakov slovar navaja samo en zapis, kar kaže na to, da besedna zveza ni bila razširjena oz. da je bila morda celo enkratna (hapax legomenon).

hižni -a -o *prid.* ‘zakonski, poročen’ (Nyomárkay 1996: 72); (BSJ: 198); (Novak 2006: 133–134). Beseda je bila prisotna tudi pri gradiščanskih Hrvatih. V Novakovem slovarju sta dva primera tega pomena tudi v nestalnih zvezah (*vhíznom rédi*, *Hízni lüdi*), oba iz besedil Števana Küzmiča.

hižni tivariš -oga -a *m* ‘zakonski mož’. Besedne zveze Novakov slovar ne pozna. Tako kot pri ženski obliki tudi tukaj domnevamo, da je zveza prevedena po madžarski besedi *házastárs* ‘mož/žena’. Zanj navajamo dva oblikovno različna primera iz Košičevega etnološkega dela, oba pa lahko pomenita možko ali žensko osebo. Prvi je v oblikovno značilni množini (Ramovš 1952: 43): »Ar je *obcsinszka* vera bila, da brezi take *pobošnoszti hišne tivariske*, steri *szo pervle* naj na bošo pout hodili morejo za volo *szvaje* med *szebom nasztanyene sledkar* na *tosbo lejtati*.« (Košič 1914: 110), drugi pa v ednini: »Tüdi bi ga *vkopiti dao*, da bi *sze sto prisziliti püsztó* k toj *grozovitnoszti* i *kmicsa* ne bi *zabranila*. *Csi* bi *sze jeden hišni tivaris* tega *drugoga* na *vola*, *lehko sze ga* je *rejsó*, *csi* je *lutheran pousztao*.« (Košič 1914: 134.)

hižni zakon -oga -a *m* ‘zakon, zakonska zveza’ (Pleteršnik 1894: 268); (Nyomárkay 1996: 72); (Mukič 2005: 132); (Novak 2006: 134). Ta besedna zveza je hibrid: jedro *zakon* je slovensko, prilastek *hižni* pa madžarski kalk. Sln. beseda *zakon* zaradi svoje večpomenskosti očitno ni zadoščala za izražanje pomena, zato so ji pod vplivom madžarske tvorjenke *házasság* ‘zakon, zakonska zveza’ dodali prilastek *hižni*. Zgledi iz Košičevih del: »Tüdi je Sz. Meso *doliszpravo*: – *barátom* i *apaticzam* je *zvelicsanye*

dolipovedao, csi v-*hišni zakon* nesztoupijo, i. t v.« (Košič 1845: 62); »Pokedob je pa té 17 lejt sztaroszti mladi krao z Bougom v *hišni zakon* sztoupiti šelejoucsi naprej ... naši Szlovenje szo tüdi radi romali tak, da je niscse nej pervle v *hišni zakon* teo sztoupiti.« (Košič 1914: 110); »Ino v predvuzemszkom (stirideszetdenschkom) dugom poszti ino v Adventi nebode szmeo zarocsnike v *zakon hišni* zdavati i.t.v.« (Košič 1914: 125–126.)

hižnik -a m 'mož' (Novak 2006: 134). Nima ustreznega madžarskega vzorca. Čeprav je nastala kot prekmurska inovacija, jo štejemo med madžarske kalke, ker njeno psihološko ozadje (izhodišče je bila beseda *hiža*) odraža poznavanje podobnih madžarskih besed. Najdemo jo že v *Martjanski pesmarici*: »Vodo na vino ar on premeni,/šzvadbo Xtus tak obeŕzelil, *hišni*,/kom takai on poŕzvedocsi, da/nye ſche vſzigdar obeŕzeliti.« (*Martjanska pesmarica* 1997: 355.)

vküpzdati -ám *dov* 'poročiti' (Novak 2006: 816). Vzorec prekmurske besede je madžarski *összead*, ali nemški *zusammengen*. Gre za kalkiranje iz nemščine, ki se je razširilo in prešlo v več jezikov habsburškega cesarstva. Ta tip glagolov je zelo značilen za knjižno prekmurščino, pred tem pa je zaradi nemških prevodnih predlog množično izpričan v knjižnem jeziku slovenskih protestantov v 16. stoletju; kasneje se je njihovo število kljub uveljavljenosti tega tvorbenega vzorca postopno zmanjševalo (Merše 2003). Prisoten je tudi v gradiščanski hrvaščini in v kajkavščini. Gre za pojav, pri katerem prislov postane glagolska predpona, na ta pojav pa je bil prvi pozoren Hugo Schuchardt (Nyomárkay 2004: 139). Iz njegove ugotovitve je izhajal madžarski slavist László Hadrovics, ki je tej temi posvetil samostojno poglavje v svoji monografiji, v kateri je obdelal jezik in književnost gradiščanskih Hrvatov (Hadrovics 1974). »Licentiatusi szo bili neposzvecsani, ledicsni, zevcseni, postenoga ſitka moſacske szvetszki, steri szo meli od pispeka oblaszt: deczo kersztiti, zarocsnike v *hišni zakon vküpzdati*, mertve szprevajati, po nedelaj ino szvetkaj lüsztvi evangeliom preſteti v cerkvi, poboſne knige i molitve preſteti, ino szpejvati.« (Košič 1914: 136.)

Sklep

Že tu obravnavani primeri dokazujejo, da ima prekmursko besedje ne le madžarske izposojenke, temveč tudi kalke, ki so nastali pod madžarskim psihološkim vplivom. Kalki so posledica dolgo trajajočega skupnega sožitja, morda tudi dvojezičnosti prevzemnika. Nekateri so prisotni že od začetkov prekmurskega slovstva, drugi so verjetno enkratnice. Število madžarskih kalkov v stari knjižni prekmurščini je veliko in jih bo treba v prihodnosti natančneje raziskati.

Bibliografija

- Bajzek Lukač, Marija. 2005. Madžarske izposojenke v Küzmičevem prevodu Novega zakona. V: *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika* (Zora 32). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo Maribor. 436–448.

- Betz, Werner. 1949. *Deutsch und lateinisch. Die Lehnbildungen der althochdeutschen Benediktinerregel*. Bonn.
- Bezljaj, France. 1959/60. Vloga kalkov v slovenščini. *Jezik in slovstvo* 5: 140–143. Ponatisnjeno v: France Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi* 2, 735–738. Ljubljana 2003: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- BSJ 1998: *Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki A–Ž*. Ur. Ivanka Šircelj-Žnidaršič. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Décsy, Gyula. 1973. *Die linguistische Struktur Europas*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Doberstein, Erich. 1968. Zu den Lehnbildungen und Lehnbedeutungen nach dem Deutschen in der polnischen Sprache der Gegenwart. *ZfSl* 13: 276–285.
- Hadrovics, László. 1974. *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Just, Franci. 2009. *Porabje*. Murska Sobota: Franc-Franc: društvo Argo.
- Košič, Jožef. 1845. *Zobrizzani Szloven i Szlovenka med Mürov in Rábov*. Körmend.
- Košič, Jožef. 1914. Starine železnih in salajskih Slovenov. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 11: 93–154.
- Kozar Mukič, Marija. 1991. Slovenci v Taranyu. (Taranyi szlovének.) *Zbornik soboškega muzeja* 1: 101–110.
- Martjanska pesmarica*. 1997. Uredil in spremna besedila napisal Vilko Novak. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Merše, Majda. 1984. *Besedotvorna in semantična struktura glagola v jeziku Jurija Dalmatina*. Ljubljana: Magistrska naloga.
- Merše, Majda. 2003. Glagolski kalki v zgodovini slovenskega knjižnega jezika (prevzemanje, raba in primerjava s stanjem v slovanskih jezikih). *Slavistična revija* 51: [81]–103.
- Mukič, Francek. 2005. *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.
- Novak, Franc in Vilko Novak. 1996. *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Druga, popravljena in dopolnjena izdaja. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Novak, Vilko. 1974/75. Madžarske izposojenke v prekmurščini. *Jezik in slovstvo* 20: 104–105.
- Novak, Vilko. 2006. *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Nuckols, Mark E. 2003. An evaluation of German-Croatian contact. *OSUWPL* 57: 100–119.
- Nyomárkay, István. 1996. *Sprachhistorisches Wörterbuch des Burgenlandkroatischen mit einem rückläufigen Verzeichnis der Titelwörter*. Budapest: Akadémiai Kiadó-Znanstveni Institut gradiščanskih Hrvatov-Wissenschaftliches Institut der Burgenländischen Kroaten.
- Nyomárkay, István. 2004. „Le cas du calque ... est plus complexe.” V: István Nyomárkay, *Nyelveink múltja és jelene*. Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék. 136–152.
- Petrov-Slodnjak, Maria. 1978. Zu den ungarischen Lehnwörter in der regionalen Schriftsprache des Prekmurje in 18. und 19. Jahrhundert. *Studia Slavica Hungaricae* 24: 295–328.

- Pleteršnik, Maks. 1894–95. *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- Prunč, Erich. 1967. *Das innere Lehngut in der slovenischen Schriftsprache. Versuch einer Typologie der Lehnprägungen im Slovenischen*. Graz. Inauguraldissertation.
- Rammelmeyer, Matthias. 1975. *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH.
- Ramovš, Fran. 1952. *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS.
- RHSJ 1880–1976: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1–23. Zagreb: JAZU.
- Schumann, Kurt. 1965. Zur Typologie und Gliederung der Lehnprägungen. *Zeitschrift für slawische Philologie* 33: 61–90.
- SSKJ 1970–1991: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1–5. Ljubljana: DZS.
- TESz 1967–1984: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. 1–4. Glavni ur. Loránd Benkő. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Thomason, Sarah Grey in Terrence Kaufman. 1991. *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. Berkeley-Los Angeles-Oxford: University of California Press.
- Toporišič, Jože. 1992. *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Trstenjak, Anton. 1905. *Slovenci v šomodski županiji*. Ljubljana.
- Unbegaun, Boris Ottokar. 1932. Le calque dans les langues slaves littéraires. *RES*. 12: 19–48.

Prispelo maja 2010, sprejeto novembra 2010

Received May 2010, accepted November 2010

Madžarski kalk *hištvo* in sorodno v stari knjižni prekmurščini

Prispevek obravnava vprašanje kalkiranja v stari knjižni prekmurščini. Predstavlja definicijo kalka v slovenski in tuji literaturi ter ponuja kratek zgodovinski pregled raziskovanja kalkiranja. Poudarek je na delih, ki se ukvarjajo s kalki slovanskih jezikov.

Teoretično izhodišče madžarsko-slovenskih jezikovnih stikov je Décsyjevo mnenje, in sicer da madžarščina in slovenščina sodita v srednjoevropsko jezikovno zvezo. Stične točke med jeziki te jezikovne zveze so geo- in sociopolitične okoliščine, ki so se izoblikovale v okviru habsburškega cesarstva od 16. stoletja tja do konca prve svetovne vojne. Poleg tega moramo računati tudi z nadjezikovno vlogo latinščine in nemščine.

Thomason-Kaufmanova monografija ponuja nov petstopenjski model jezikovnih stikov z vplivi naslednjih dejavnikov: (1) dovolj časa za izoblikovanje dvojezičnosti, (2) število govorcev jezika, iz katerega se prevzema, je večje od števila govorcev prevzemajočega jezika, (3) sociopolitična dominantnost govorcev izvornega jezika nad govorcji prevzemajočega jezika, (4) mešani zakoni, (5) druge sociološke okoliščine.

Po Thomasonovi in Kaufmanu kalki nastanejo le v dvojezičnem okolju, v katerem ima eden od jezikov ekstenziven vpliv na drugega.

Razen Bajzekove se nihče ni podrobneje ukvarjal z madžarskimi kalki prekmurskega besedja.

V prispevku je predstavljenih osem madžarskih kalkov iz pomenske skupine 'zakon'. Madžarski kalki so: *hištvo*, *hižešni*, *hižna tivarišica*, *hižni*, *hižni tivariš*, *hižni zakon*, *hižnik*, *vküpzdati*. Vsi tukaj navedeni kalki so obdelani v geselskih člankih. Pri vseh besedah ali besednih zvezah se da najti dokaze, ki potrjujejo, da so kalki in da so nastali pod madžarskem vzorcem. Beseda *hištvo* je izpeljanka iz *hiša* s pripono *-stvo*, ki tvori prav tako abstrakta kot madž. *házasság*, ki je tvorjenka iz besede *ház* s pripono *-ság*. *Hižešni*, *hižna tivarišica*, *hižni* in *hižni tivariš* imajo svoj madžarski vzorec, po katerem so prevedeni v prekmurščino s tistim posebnim psihološkim ozadjem, ki je značilnost madžarskih ustreznic. Čeprav je beseda *hižnik* prekmurska inovacija, jo štejemo med madžarske kalke, ker njeno psihološko ozadje odraža poznavanje podobnih madžarskih besed. Glagol *vküpzdati* sodi v tipično skupino glagolov, ki so nastali pod vplivom nemščine ali madžarščine. Tu gre za pojav, pri katerem prislov postane glagolska predpona. Besedna zveza *hižni zakon* je hibrid. *Zakon* je slovenski, *hižni* pa madžarski element, in sicer kalkiran. Od predstavljenih kalkov sta *hištvo* in *hižnik* izpričana že od začetkov prekmurskega slovstva. *Hižna tivarišica* je morda hapax legomenon.

The Hungarian Calque *hištvo* 'Marriage' and Similar Calques in the Prekmurje Slovene Literary Language

The paper deals with the question of calquing in the Prekmurje Slovene literary language. It presents the definition of calque in Slovene and foreign literature and offers a brief historical overview of research on calques. Emphasis is on works dealing with calques in the Slavic languages.

The theoretical basis for Hungarian-Slovene language contact is Décsy's view that Hungarian and Slovene belong to a central European Sprachbund. The commonalities in language arose on the basis of the geo- and sociopolitical circumstances that formed in the context of the Habsburg Empire from the sixteenth century to the end of the First World War. In addition, Latin and German had adstratal effects.

Thomason and Kaufman's monograph offers an innovative five-level model of language contact with the following five factors: (1) sufficient time for the development of bilingualism, (2) the number of speakers of the donor language is be larger than the borrowing language, (3) the socio-political dominance of speakers of the donor language over the borrowing language, (4) intermarriage, (5) other sociological factors. According to Thomason and Kaufman, calques arise only in a bilingual situation only if there is extensive influence of one language upon the other.

Aside from Bajzek, no scholar has yet dealt in detail with Hungarian calques in the Prekmurje lexicon.

The paper treats eight Hungarian calques from the semantic field ‘marriage’. These calques are: *hištvo* ‘marriage’, *hižešni* ‘pertaining to marriage’, *hižna tivarišica* ‘a wife by legal marriage’, *hižni* ‘married’, *hižni tivariš* ‘a husband by legal marriage’, *hižni zakon* ‘marriage’, *hižnik* ‘husband’, *vküpzdati* ‘to marry’. All of these are treated as dictionary entries in the article; each of them can be shown to have arisen on a Hungarian model. The word *hištvo* is formed from *hiša* with the formant *-stvo*, which creates an abstract noun just as Hungarian *házasság*, which is formed from *ház* ‘house’ with the formant *-ság*. *Hižešni*, *hižna tivarišica*, *hižni* and *hižni tivariš* are also built on Hungarian patterns, having been translated into Prekmurje Slovene with the cognitive notions captured in the Hungarian equivalents. Although the word *hižnik* is an innovation in Prekmurje Slovene, it is considered a Hungarian calque because it implies familiarity with similar Hungarian terms. The verb *vküpzdati* belongs to a class of verbs that arose under the influence of German or Hungarian in which an adverb serves as a verbal prefix. The collocation *hižni zakon* is a hybrid. *Zakon* is Slovene proper, whereas *hižni* is a calqued element from Hungarian. Among the calques discussed. *Hištvo* and *hižnik* are attested from the beginnings of Prekmurje Slovene literature. *Hižna tivarišica* is perhaps a hapax legomenon.

Ključne besede: kalki, stara knjižna prekmurščina, slovenščina, madžarščina

Keywords: calques, Prekmurje Slovene literary language, Slovene, Hungarian

